

UJVÁRI ÁKOS

Gondolatok a kitérési (menekülési) kötelezettségről

Ha valaki a bírói gyakorlatra is kiterjedő jogtörténeti ismeretek nélkül próbálja értelmezni a 2009. augusztus 9. óta hatályos Btk. 29. § (3) bekezdését, nem valószínű, hogy a jogszabály helyes értelméhez jut el.

A jogos védelemre vonatkozó – viszonylag – új szabályozás megértése során az egyszerű nyelvtani, logikai értelmezés nemcsak hogy nem elegendő, hanem teljességgel félrevezető is lehet.

Ezek¹ szerint:

A jogos védelem

A Btk. 29. § (1) Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból túllépi.

(3) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

A novelláris változtatást megelőző bírói gyakorlat ismeretének hiányában joglogikai szempontból okszerűen merülhetne fel a következő kérdés.

Ha az (1) bekezdésben meghatározott fő szabály alól nem teremt kivételt a törvény, akkor miért szükséges a (3) bekezdésben olyan rendelkezést alkotni (kivétel alóli kivétel = fő szabály), amely a fő szabályt ismételten csak megerősíti?

Erre a „joglogikai abszurdra” a több évtizedes *contra legem* gyakorlat kényszerítette a jogalkotót. Így az új törvényi rendelkezés a kitérési kötelezettség deklaratív eltörlésével megszünteti azt az alkotmányellenes helyzetet, amely szerint korábban a Legfelsőbb Bíróság a törvény szövegével ellentétesen, a 15. irányelven keresztül a kitérési kötelezettség előírásával szűkítette a jogos védelem hatókörét.

Az előbbiekre is figyelemmel csupán látszólag felesleges kimondani – az amúgy is létező fő szabályt erősítendő – a menekülési kötelezettség hiányát. Ha ezt nem tette volna meg a jogalkotó, a legfelsőbb bírósági jogértelmezést

¹ A 2009. évi LXXX. törvény 4. § és 5. §-ával beiktatott új (2) és (3) bekezdés.

a bíróságoknak az új rendelkezések hatálybalépése után is követniük kellett volna.

Megjegyzendő azonban, hogy a kontinentális jogi kultúrkörhöz sorolható egyes európai Btk.-k szabályozásától sem idegen a menekülési kötelezettség hiányának deklarálása².

A kitérés kötelezettség a korábbi joggyakorlatban

Talán nem haszontalan röviden áttekinteni a kitérés kötelezettség 2009. augusztus 9. előtt felmerülő elvi és gyakorlati kérdéseit.

*„A futás, a menekülés lehetősége a támadás elől nem zárja ki a jogos védelmet. Az állam nem kötelezheti gyávaságra a polgárokat, a jog nem köteles futni a jogtalanság előtt.”*³ A Finkey által is képviselt fő szabályként érvényesülő e felfogás, amely szerint a jogtalan támadással vagy azzal való közvetlen fenyegetéssel szemben általában menekülési (kitérés) kötelezettség nem áll fenn, az 1950-es évekig „tartotta magát” az ítélkezési gyakorlatban.

² Lásd a lett és az észt btk.-t: www.ttc.lv/new/lv/tulkojumi/E0032.doc, www.legaltext.ee/text/en/X30068K3.htm Angol nyelvű szöveg, a szerző saját fordítása.

A lett btk.:

29. § (1) Jogos védelemnek minősül az a cselekmény, amely az államot, közérdeket, saját vagy más jogait ért, avagy saját vagy más személyt ért támadást vagy azzal való fenyegetést hárít el, és a támadónak sérelmet okoz.

Az így cselekvőt csak akkor terheli büntetőjogi felelősség, ha a jogos védelem határát túllépi.

(2) A jogos védelem határának túllépése akkor állapítható meg, ha a védelmi cselekmény a támadás veszélyére, természetére tekintettel nyilvánvalóan aránytalan, azaz nem volt szükséges ahhoz, hogy megelőzze vagy visszaverje a támadást a támadónak okozott sérelemre is tekintettel.

(3) A támadás elhárítása során a támadónak gondatlanságból okozott sérelem miatt az elhárító magatartást kifejtőt büntetőjogi felelősség nem terheli.

(4) A jogos védekezés joga mindenkit megillet, tekintet nélkül arra, hogy lehetősége van a támadás elkerülésére, vagy segítség kérésére.

Az észt btk.:

28. § (1) A cselekmény nem jogellenes, ha saját vagy más törvényes jogait támadó cselekményt hárít el, ha a jogos védelem határait át nem lépve sérti meg ezáltal a támadó törvényes jogait.

(2) A jogos védelem túllépésének tekintendő, ha az elhárító magatartást kifejtő személy (előre) megfontolt egyenes szándékkal oly módon hajtja végre a védelmi cselekményt, amely nyilvánvalóan nincs összhangban a támadásból fakadó veszéllyel. Túllépésnek tekintendő az is, ha a védelmi helyzetben lévő (előre) megfontolt egyenes szándékkal nyilvánvalóan súlyosabb sérelmet okoz a támadónak.

(3) A támadás elkerülésének, vagy a másoktól való segítségkérésnek a lehetősége nem zárja ki a jogos védekezés jogát.

³ Finkey Ferenc: A Magyar Büntetőjog Tankönyve. Grill Károly Könykiadóvállalata, Budapest, 1914, 210. o.

Az 1950-es évek elején uralkodóvá vált az a felfogás, amely szerint nem volt megállapítható a jogos védelem annak a javára, aki a támadás elől elmenekülhetett volna, az elől kitérhetett volna. Ha ezt nem tette, hanem a támadást bevárva a fenyegető kárt diszpozíciószerű cselekménnyel hátrította el: a cselekmény nem volt szükséges, így javára a jogos védelem nem volt megállapítható.

Ez a felfogás az 1950-es évek végén megváltozott, és ismét általánosan elfogadottá vált az a nézet, amely szerint a menekülési köteleesség csak kivételesen állapítható meg. A jogtalanul megtámadott személyt tehát általában nem terhelte menekülési kötelezettség; a ki nem térés, az el nem menekülés esetében is méltán hivatkozhatott jogos védelemre. Cselekményét ilyen esetekben is általában szükségesnek értékelte a gyakorlat.⁴ A szükségesség fogalmi körébe nem vonható a másként el nem háráthatóság, ezért általánosságban nincs kitérés köteleesség.⁵ Ez utóbbi, *Tokaji Gézától* származó vélekedés a Finkeyétől eltérő elvi alapokról ugyanarra a végkövetkeztetésre jut: fő szabályként elveti a kitérés kötelezettségét.

A Tokaji által megfogalmazott iménti tétel lényegében azt jelenti, hogy a szükségesség kritériuma csak azt a kötelezettséget hordozza a megtámadott számára, hogy tényállásszerű cselekménye a támadás elhárításához szükséges legyen. A megtámadottnak, fő szabályként még akkor sem kell büntetőjogilag közömbös elhárítási módot alkalmaznia, ha erre egyébként objektíve lehetősége lenne. Ez annak a következménye, hogy a Btk. 29. szakasza a vég-szükség szabályozásától eltérően *nem tartalmazza a másként el nem háráthatóság követelményét*.

A ma hatályos Btk. (1978. évi IV. törvény) kodifikálása során a kitérés kötelezettségét olyan speciális kérdésnek tekintették, amelyet „*aligha volna célszerű törvényben szabályozni*”⁶.

Mindazonáltal tényként rögzítendő, hogy a Btk. a kitérés kötelezettségét semmilyen formában nem jelenítette meg, így ennek kikényszerítése a bírói gyakorlat részéről ellentétes a Btk. szabályaival.⁷ Így teljesen érthetetlen, hogy az új Btk. előkészülete során miért merülhetett fel, hogy a kitérés kötelezettség megítélése a bírói gyakorlatra hagyható.⁸

4 Földvári József: Magyar Büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 140. o.

5 Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. KJK, Budapest, 1984, 254. o.

6 László Jenő (szerk.): Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése II. kötet. Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1980, 152. o.

7 Ezen az állásponton van Belovics Ervin is. Belovics Ervin: Gondolatok a jogos védelem körében kifejezhető védelmi cselekményről. Rendészeti Szemle, 2007/7–8., 113–114. o.

8 Nagy Ferenc: A büntethetőségi akadályok szabályozása az új büntető törvénykönyvben, különös tekintettel a jogellenességet kizáró okokra. Büntetőjogi Kodifikáció, 2001/1., 32. o.

Azzal, hogy a joggyakorlat törvényi felhatalmazás nélkül egy büntethetőséget kizáró ok érvényesülését szűkítette, egyúttal szükségszerűen büntetőjogi felelősséget konstituált olyan esetre, amelyre nem volt tételes jogi rendelkezés. A bírói jog a jogalkotó alkotmányos hatáskörének elvonásával jogbizonytalanságot teremtve messzemenően sértette a nullum crimen sine lege elvét. A fenti törvényrontó joggyakorlat a nullum crimen sine lege elvében lévő tilalmak közül a büntethetőséget alapító bírói jog, szokásjog (scripta) tilalmába ütközött.⁹

A jogos védelemmel kapcsolatos kérdéseket felvető esetek során gyakran felhívott 15. számú irányelv az iméntiek szellemében, idevonatkozóan, a következőképpen rendelkezett, illetve rendelkezik a mai napig is: a jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől; kivételesen azonban büntetőjogilag közömbös elhárítási mód választásának kötelezettsége terheli a hozzátartozót felmenője, testvére, házastársa részéről ellene intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén. Megkívánható ez a súlyosabb fokban kóros elmeállapotban, láthatóan tudatzavarban lévő személyek jogtalan támadása esetén is, függetlenül attól, hogy a tudatzavart állapotot mi válthatta ki.

Tokaji szerint a 15. számú irányelvben foglaltak kiegészítendők a gyermek támadásával szembeni kitérés kötelezettségével.¹⁰ (Megjegyzendő: ezt a tézist az ítélkezési gyakorlat soha nem fogadta be.)

Az imént említett szerző álláspontja szerint fontos, figyelembe veendő szempont még, hogy a menekülésre kötelezettől csak teljesen veszélymentes kitérés kívánható meg.¹¹ (Ennek a követelménynek a később elemzendő ítélkezési gyakorlat, úgy néz ki, hogy eleget tesz.)

Mivel hazánkban az élet elleni bűncselekmények legnagyobb hányadát családon belül követik el, ezért rendkívül lényeges volt Tokaji Gézának a 15. számú irányelv rendelkezéseiből levont következtetése, amely szerint a kitérés kötelezettség csak magát a megtámadottat terheli, ebből fakadóan, ha valaki más a kitérés kötelezettségével terhelt megtámadott segítségére siet, jogos védelmi helyzetben támadáselhárító tevékenységet végezhet. Ez következik a 15. számú irányelv ama rendelkezéséből, amely szerint a hozzátartozót felmenője, testvére, házastársa *részéről ellene intézett*, illetőleg fe-

⁹ Vö. Nagy Ferenc: A nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege alapelvről. Magyar Jog, 1995/5., 257–270.

¹⁰ Nagy Ferenc – Tokaji Géza: A Magyar Büntetőjog Általános Része. Korona Kiadó, Budapest, 1998, 151. o.

¹¹ Tokaji Géza: i. m. 255. o.

nyezető támadás esetén áll fenn a kitérés kötelessége. Tehát csak az ellene intézett vagy fenyegető támadás elől kell kitérniük a nevezett személyeknek, a más ellen intézett vagy fenyegető támadással szemben, támadáselhárítás céljából beavatkozó személy – akár a felsorolt egyébként ellene irányuló támadás esetén kitérésre kötelezett hozzátartozó is – jogosan fejthet ki diszpozíciószerű védekező tevékenységet.

Erre az esetre állítja fel Tokaji a következő példát: a fiút, aki az anyja vagy testvére védelmében az apja jogtalan támadásával szemben fejt ki védekezést, kitérés kötelezettsége – az imént írtak alapján – nem terhelheti.¹²

Most pedig következzen a korábbi bírói gyakorlat teljesség igénye nélkül történő ismertetése.

A vádlottat az általa is tudottan súlyos fokban kóros elmeállapotú személy részéről ellene megvalósított testi épség elleni támadás elől kitérés kötelezettsége terheli, ennek folytán a jogos védelem körébe tartozó arányosság kérdésének vizsgálata szükségtelen (BH., 1999/5.). Ezt azzal egészíteném ki, hogy a jogos védelemmel kapcsolatos esetek értékelésekor bizonyos logikai sorrendet kell követnünk. Ennek jegyében elsőként a szükségesség kérdése felől kell döntenünk, az arányosság vizsgálata csak az előbbi kérdésre adott pozitív válasz után merülhet fel. Ha az adott cselekmény már a szükségesség próbakövén elbukik, feleslegessé válik az arányosság kérdéseinek taglalása.

Ha a bíróság a kitérés kötelezettséget megállapítja, akkor ezzel az állásfoglalásával a kitérés kötelezettséggel terhelt személy cselekményét kivonja a jogos védelem hatóköréből, feleslegessé téve ezáltal az ilyen kötelezettséggel terhelt megtámadott tényállásszerű védekezésével kapcsolatos arányossági kérdések vizsgálatát.

A láthatóan tudatzavarban lévő személy jogtalan támadása elől csak akkor van kitérés kötelezettsége, ha *annak reális lehetősége fennáll* (BH, 1982/224.). Ezt a tételt toldja meg Tokaji azzal, hogy csak teljesen veszélymentes kitérés várható el az erre kötelezettől.¹³

Jelen esetben, az említett körülmények alapján egyébként kitérés kötelességgel terhelt megtámadott hátrálással sem tudott a sértett lefogásából szabadulni, ami egy a sértett által kilátásba helyezett nagy ütés előkészítésének ígérek. A vádlott beszorított helyzetbe került (mögötte az italbolt fala volt), így ezzel gyakorlatilag lezárult a passzív menekülés térbeli lehetősége. A vádlott ennek következtében közvetlen fenyegetettségbe került, békés ki-

¹² Uo.

¹³ Uo.

térési kísérletei kudarcba fulladtak, más lehetősége nem maradt, kirántotta a kezét a sértett szorításából, de még ekkor sem ő ütött először, hanem a sértett, akinek folyamatos támadásra irányuló szándékához kétség nem férhetett. Ekkor a vádlott nem a megtorlás szándékával az erőfölényben lévő támadó ellen eszköz használata nélkül és egyetlen nem túl nagy erejű ütéssel védekezett, és ezzel az elhárítás szükséges mértékét nem lépte túl, így a vádlottat a Legfelsőbb Bíróság a 29. szakasz (1) bekezdése alapján, büntethetőséget kizáró okból felmentette.

Az ítélezési gyakorlat következetes a tekintetben, hogy fő szabály szerint a megtámadottat kitérés kötelezettség nem terheli. A terheltnek az a cselekménye, hogy az eszközzel ellene támadó sértett további támadásának az elhárítása érdekében megragadta annak karját, és kicsavarta, nem a sértett további támadásának megtorlását célozta, hanem a még továbbra is közvetlenül fenyegető támadás elhárítását szolgálta. Ennek hiányában legfeljebb meneküléssel tudta volna kivonni magát a sértett további bántalmazása alól, márpedig a jogellenes támadás alóli kitérés kötelezettsége őt nem terhelte (BH, 1989/467.).

A megtámadott személyt kitérés kötelezettség terheli a láthatóan tudatzavarban lévő, súlyosan ittas személy jogtalan támadása esetén (BH, 1995/262.).

Az előbbi eset történeti tényállásából megtudhatjuk, hogy a sértett a terhelt után ment, felszólítva őt, hogy álljon meg, a sértett ütésre emelte a kezét, mire a vádlott ököllel arcul ütötte a sértettet, aki ennek következtében a betonjárdára esett, majd sérüléseibe belehalt.

A Legfelsőbb Bíróság szerint ez esetben, a 15. számú irányelv értelmében, nincs mód a 29. szakasz alkalmazására. A sértett erősen ittas állapotban volt, és ezt a terhelt is jól felismerhette. Ebből kifolyólag a vádlottat büntetőjogi-
lag közömbös elhárítási mód választásának kötelessége terhelte, a vádlott ennek ellenére diszpozíciószerű – halált okozó testi sértést megvalósító – magatartást tanúsított.

Az ímént tárgyalt határozatnak, a korábbi bírói gyakorlatnak ellentmondani látszik a kitérés kötelezettséggel kapcsolatos ítélezési gyakorlatban új irányt teremtő, a BH 1997/428. szám alatt megjelent legfelsőbb bírósági határozat, amely szerint: a felismerhetően ittas, de tudatzavarban nem lévő sértett jogtalan támadása esetén a megtámadottat nem terheli a menekülési kötelesség; az ilyen személy jogtalan támadásának az elhárítása esetén a megtámadott jogos védelmi helyzetben cselekszik.

A Legfelsőbb Bíróság a következőkkel indokolja az előbbi állásfoglalását: a 15. számú irányelvben foglalt kitérés kötelezettséggel kapcsolatos rendel-

kezelések nem vonatkozhatnak az *önhibából leittasodott* támadóra. Az irányelv vonatkozó részét csak a törvény szövegével, mégpedig a Btk. 24. és 25. szakaszával összhangban lehet és kell értelmezni. A Btk. 25. szakasza szerint: a 24. szakasz rendelkezései nem alkalmazhatók arra, aki a cselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el, az ilyen állapotban lévő elkövető cselekményét a tárgyi ismérvek alapján kell megítélni, és ez a meghatározó a megtámadott személy szempontjából is.

A láthatóan ittas egyén szavakban megnyilvánuló provokációját célszerű elkerülni. De ez nem járhat a jogtalan erőszak elleni védekezésről való lemondással.

Az előbbiekből következően a Legfelsőbb Bíróság vélhetően abból kiindulva, hogy méltánytalan, a Btk. 25. és 29. szakaszának szellemével összeegyeztethetetlen volna az amúgy is agresszív személyek ittas állapotban még inkább offenzív magatartásának bátorítása azáltal, hogy az ezzel szembeni védekezést a gyakorlat nem fogadja el jogosnak, a legfőbb bírói fórum szükségesnek tartja leszögezni: *a felismerhetően ittas személlyel szemben*, amennyiben az ittassága önhibájára vezethető vissza – a korábbi gyakorlattal ellentétben – *fennáll a jogos védekezés lehetősége*.

Az íménti okfejtés azonban furcsa módon nem járt azzal a következménnyel, hogy az ügyben szereplő vádlottat a korábbi arányosság terén kifejlődött gyakorlatra figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság felmentette volna. Pedig az ítélet szerint a vádlott nagy erejű, pusztá kézzel kivitelezett ütéssel úgy háritotta el a testi épsége elleni jogtalan támadást, hogy azáltal a sértettnek halált okozó testi sérüléseket okozott, vagyis *testi sértésre irányuló támadást testi sértés okozásával háritott el*, a Legfelsőbb Bíróság ennek ellenére bünyösnek találta, és vele szemben a 29. szakasz (3) bekezdését alkalmazta.

A határozat szerint a vádlott az ütésével nagyobb sérelmet okozott, mint amekkorára az elhárítás érdekében szükség volt. A Legfelsőbb Bíróság által *itt kifejtettek* a korábbi *ítélkezési gyakorlattal szöges ellentétben állnak*. Hiszen a gyakorlat – mint már említettem – mindig is egységesnek mutatkozott abban, hogy *testi sértésre irányuló támadás testi sértéssel történő elhárítása arányosnak tekintendő* (BH, 1987/337.), illetve nem kell az egymással szembeállítható cselekményeknek jogi minősítésükben megegyezniük (BH, 1990/1.), továbbá mint azt már az arányosság elemzésekor kifejtettem, a jogalkalmazás egységesnek mutatkozik abban, hogy az elhárító magatartás *gondatlan következményei* (jelen esetben a halál okozása) az arányosság körén kívül maradnak.

Így hát nem lehet szó az arányosság megsértéséről, ha az elkövető a testi épsége ellen irányuló támadást a sértett halálához vezető testi sértés okozásá-

val hárítja el (BH, 1993/75.). Végezetül a már korábban az előbbiekből megfogalmazottak megisméltéseként: az ítélkezési gyakorlat az arányossághoz kapcsolódó eme elveket azért fektette le, mert a testi sértés – a támadó szándékától függetlenül – a legtöbb esetben magában rejt a halál, életveszély, maradandó fogyatékoság veszélyét is (BH, 1996/292.).

Miután a kitérés kötelezettség előírásával a Legfelsőbb Bíróság már egyszer jogalkotói szerepet vállalt, nem kerülhette el ezt az alkotmányellenes szerepvállalást a menekülési kötelezettséggel kapcsolatos későbbi – a joggyakorlatnak újabb irányt szabó – eseti döntéseiben sem. A BH 1997/428. számú határozatban lefektetett elvek nyomvonalán halad a gyakorlat, amikor a BH, 2003/140. szám alatt közzétett döntvényben a Legfelsőbb Bíróság az ittas állapotban védekező személy kitérés kötelezettségét vizsgálja.

E szerint a jogos védelem megítélése szempontjából az önhibájából eredő ittas állapotban támadó sértettel szemben az ugyancsak ittas vádlottat nem terheli menekülési, kitérés kötelezettség, ezért az ilyen állapotban védekező cselekményét a tárgyi ismérvek alapján kell megítélni; más a helyzet, ha a láthatóan tudatzavarban levő személy jogtalan támadásával szemben a helyzetet reálisan felismerő személynek kell védekeznie: ebben az esetben – amennyiben a kitérés lehetősége fennáll – az elhárítás büntetőjogilag közbűös módja elvárható.

A jogtalan támadás vagy a jogtalan támadással közvetlen fenyegetés esetén ugyanis az ittassága okán tudatzavart állapotú vádlottól nem várható el, hogy lemondjon az ellene ittasan fellépővel szemben a jogtalan erőszak elleni védekezésről, illetve hogy a lehető legközbűösebb védekezést, a kitérés válassza, ha a kitérés lehetősége, sikere kétséges.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az önhibájából eredő ittas állapotban támadó sértettel szemben az ugyancsak ittas állapotban lévő vádlottat nem terheli menekülési, kitérés kötelezettség. Abban az esetben ugyanis, ha mindkét személy ittas, a megtámadott szempontjából sem kötelező a kitérés, mivel az ilyen állapotban védekező cselekményét csak a tárgyi ismérvek alapján kell megítélni.

Más a helyzet akkor, ha a láthatóan tudatzavaros személy jogtalan támadásával szemben a helyzetét felismerő személynek kell védekeznie. Ebben az esetben – ha a kitérés lehetősége fennáll – az elhárításnak ez a módja elvárható (Legf. Bír. Bf. III. 240/2001. sz.).

A Legfelsőbb Bíróság előbbi érvelése is azt tükrözi: nem vesz tudomást arról, hogy törvényi felhatalmazás hiányában a bíróság nincs abban a helyzetben, hogy a kitérés kötelezettséget bármilyen módon *contra legem* meg-

határozza, vagy azon a korábbi alkotmányellenes álláspontját árnyalandoó fi-nomhangolást végezzen.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne tartalmi szempontból elfogadni az előbbi erkölcsi és jogi érveket, de a törvényi szabályozás hiánya miatt a legfelsőbb bírósági érvelésnek jelenleg nincs formai alapja.

A közepes fokú alkoholos állapotban lévő támadóval szemben a kitérés-i kötelesség nem áll fenn. A Btk. fogalomrendszerében a kóros elmeállapot összefoglaló fogalom, amelybe a tudatzavar is beletartozik [24. szakasz (1) bekezdés]. Ebből fakadóan a 15. számú irányelv helyes értelme az, hogy a „súlyosabb fok” a kóros elmeállapot minden változata, így a tudatzavar ese-tében is előfeltétele a kitérés elvárhatóságának – hangzik az imént elemzett legfelsőbb bírósági határozat által lefektetett alapokon nyugvó újabb ítélet (BH, 1998/158.). Az idézett határozat hangsúlyozottan kiemeli, hogy a közep-es fokban ittas személy veszélyessége fokozottabb, viselkedése agresszív-ebb, gátlástalanabb lehet. Ebből következően, ha az ilyen állapotú személy jogtalan támadásával szemben kitérés-i kötelezettséget követelnénk meg, az bátorító hatással lehetne a jogtalan támadásokra, a törvény céljával merő el-lentétben.

Még mindig a kitérés-i kötelezettség által felvetett problémáknál maradva, a most tárgyalandó eset a következő kérdésre irányítja a figyelmet: miután a sértett – akivel szemben a személye elleni támadás esetén a vádlottat kitérés-i kötelezettség terhelte volna – az anyagi javak ellen intézett jogtalan táma-dást, a vádlottat kitérés-i kötelezettség nem terhelte (BH, 1996/508.).

A 15. számú irányelven alapuló előbbi ítélet szerint a kitérés-i kötelesség a hozzátartozót felmenője, testvére, házastársa részéről csak az ellene (tehát *személye ellen*) intézett, illetve közvetlenül fenyegető támadás esetén terheli, ez a menekülési kötelezettség *nem áll fenn az anyagi javak* elleni támadás esetén.

Ezek alapján a Legfelsőbb Bíróság a következőképpen fogalmaz az érin-tett ügyben: a halált okozó testi sértés esetén jogos védelem túllépése állapít-ható meg, ha a vádlott a javai elleni támadással jogtalanul fellépő ittas hoz-zátartozóját – a testvérét – a korábbi garázda tevékenységének megakadályozása céljából ökölrel, több ízben, erőteljesen arcul üti, és a sér-tett a földre zuhanva, halálát előidéző koponyasérülést szenved.

Tehát a jogos védelmi helyzet attól függetlenül fennállott, hogy az anyagi javakat jogtalanul támadó személy, a vádlott (vagyis az elhárító tevékenysé-get kifejtő, de az elhárítás szükséges mértékét túllépő, a sértettet bántalmazó személy) testvére volt.

A vádlott jogos védelmi helyzetben az anyagi javak további megrongálásában igyekezett a sértettet megakadályozni és a javak elleni jogtalan támadást elhárítani. Ez az elhárító tevékenység szükséges volt – hangzik a 29. szakasz alkalmazásának jogosultságát alátámasztó legfelsőbb bírósági érvelés.

Az elkövető jogos védelmi helyzetben cselekedett, de az elhárítás szükséges mértékét túllépte, mert menthető felindulás korlátozta őt ennek a felismerésében.

Az új szabályozás és az időbeli hatály kérdései

A Btk. 29. § új (2) és (3) bekezdése felveti az időbeli hatály kérdését is (Btk. 2. §).

A gondolati elbírálás során a *büntetőjogi felelősség vizsgálata értelemszerűen mindig megelőzi a büntetés kiszabásának kérdéseit*. Ezt jól példázzák a következők.

A Btk. 29. § (2) és (3) bekezdésének módosítása több szempontból is tágitotta a jogos védelem mint büntethetőséget kizáró ok terjedelmét 2009. augusztus 9-i hatállyal.

Egyfelől nem szükséges már a felismerési képesség teljes hiánya az arányosságbeli túllépés esetén a büntetőjogi felelősség kizárásához, másfelől a legfelsőbb bírósági 15. irányelvben írt kitérés (menekülési) kötelezettséggel szemben a (3) bekezdés kimondja, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

Ha egy 2009. augusztus 9. előtt elkövetett cselekmény elbírálásakor a bíróság arra az álláspontra jut, hogy a jogos védelem feltételeit meg kell vizsgálni, akkor ezt az elbíráláskor hatályos kedvezőbb – adott esetben felmentést eredményező – szabályozás alapján kell elvégezni, függetlenül attól, hogy az elbíráláskori szankciórendszer szigorúbb-e, vagy sem.

Erre nézve már eseti döntés is rendelkezésre áll: *ÍH, 2010/146.*: az elkövetés időpontja 2007. november 28., a bíróság azonban a 2009. augusztus 9. óta hatályos felelősséget kizáró eredményre vezető új törvényt alkalmazta.

Összegzés

A jövőre tekintve összességében úgy gondolom, hogy a menekülési (kitérés-i) kötelezettség nem önmagában, tartalma alapján mint jogintézmény okoz

gondot. Alkotmányos büntetőjogi szempontból csupán az volt aggályos, hogy a felelősséget kizáró ok terjedelmét a menekülési kötelezettség előírásával nem a jogalkotó, hanem a jogalkalmazó a bíróságok számára kötelezően követendő 15. számú irányelvben szűkítette.

A morális, emberiességi szempontokat figyelembe véve elképzelhetőnek tartom, hogy a *jogalkotó* kivételesen indokolt esetekre előírja a büntetőjogi-lag közömbös elhárítási mód választásának kötelezettségét. Ez teljes mértékben összhangban állna a jogos védelem egyik legfontosabb kritériumával, a támadáselhárítás szükségességével. Levezethető volna abból, hogy az elhárító magatartás csak akkor jogszerű, ha annak kifejtése szükséges. Így nyilvánvaló, hogy vannak olyan – a jogalkotó által is – tipizálható esetek, amikor a támadó jellemzői, avagy a támadó és a védekező speciális viszonya alapján nagyobb érdek fűződik a kitérés előírásához, mint a védelmi jog gyakorolhatóságához.